

ΜΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Τὸ Σικελικὸ Ἰνστιτούτο Βυζαντινῶν καὶ Νεοελληνικῶν Σπουδῶν τοῦ Παλέομου, προσφέρει σ' ἓνα ὀγκώδη τόμο τὰ Νεοελληνικά Κείμενα τῆς Καλαβρίας. Ἡ πολύτιμη αὐτὴ ἔκδοση ὀφείλεται, ὅπως καὶ τόσα, στὸν ξεχωριστὸ ἑλληνοστὴ Διευθυντὴ τοῦ Ἰνστιτούτου, Καθηγητὴ κ. Μπρούνο Λαβανίνο καὶ στὸ μόχθο δύο παλαιῶν μαθητῶν του τῶν κ.κ. Ἰωσήφ Ρότσι—Τάϊμπι καὶ Ἰωσήφ Καρακάουζι. Οἱ δύο νέοι φιλόλογοι συγκέντρωσαν ὅλα τὰ νεοελληνικά κείμενα τῆς Καλαβρίας, ἀπὸ τὴ συλλογὴ τοῦ WITE καὶ τῶν Ἰταλῶν Κομπαρέτι, Μορόζι καὶ Πελλεγκρίνι ὡς τὸ ἔργο τοῦ σοφοῦ Γερμανοῦ Ρόλφς, καὶ τὰ δημοσίευσαν σ' ἓνα τόμο μαζὶ μὲ ἀνέκδοτα κείμενα.

Οἱ διάλεκτοι τῆς Ἰταλίας εἶναι πολλές· ἀπὸ τὴν κλειστὴ προφορὰ τῆς πεδιάδας τοῦ Πάδου μὲ τὶς κελτικὰς λέξεις μέσα κι ἀπὸ τὴ γαλλικὴ τοῦ Πεδεμοντίου ὡς τὴν ἀνοιχτὴ καὶ τραχιὰ τῆς Σικελίας, πλούσια σὲ χρῶμα ἀλλὰ τὸ ἴδιο μακριὰ ἀπὸ τὴ γλῶσσα τοῦ Δάντη, τὴ μουσικὴ γλῶσσα τῆς Τοσκάνης. Σὲ μιὰ ὑποσημείωση στὴν 20ῆ σελίδα τῶν Προλεγόμενων διαβάζουμε πὼς στὸ Γκαλιτσιανό, ἓνα μικρὸ καὶ ἀπρόσιτο χωριουδάκι τῆς Καλαβρίας, ὁ δόκτωρ Φραγκίσκος Νουτσέρα, στὶς δημοτικὰς ἐκλογὰς τοῦ 1957 μίλησε στοὺς χωρικοὺς ἑλληνικά. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἡ τελευταία ἀναλαμπή. Ὅταν στὰ 1821 ὁ KARL WITE ξανάφερνε στὸ φῶς τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Καλαβρίας, ὑπῆρχαν δώδεκα ἑλληνικά χωριά στὴν περιοχὴ τοῦ Ρηγίου. Σήμερα μόνο τὸ πὸ φτωχὸ ἀπρόσιτο ἀπ' αὐτὰ, θυμίζει ἀκόμα τὴν παλιὰ ἱστορία τοῦ τόπου. Ἀπὸ τότε ὅμως μιλιέται αὐτὸ τὸ ἑλληνικὸ ἰδίωμα τῆς Καλαβρίας; Ὁ Ρόλφς στηρίζεται σὲ γλωσσολογικὰ παρατηρήσεις, κι ἀδίσταχτα ἐπιμένει: ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας. Ἄλλοι, ὄχι δίχως λόγους ἐπίσης, θέλουν ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ ἐποχὴ.

Ὁ τόμος τοῦ Σικελικοῦ Ἰνστιτούτου περιέχει παροιμίαι, τραγούδια, ἱστορίες, παραμύθια, κηρύγματα, θρύλους, ἐπιστολές. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ γλῶσσα, ὅσο μὲ τὸν καιρὸ μπαίνουν καὶ λέξεις ξένες στὸ ἰδίωμα, παραμερίζουν τὶς παλιές, ἀλλὰ κρατᾶνε ὅμως τὶς ἑλληνικὰς καταλήξεις! Μὰ ἓνα στοιχεῖο πραγματικὰ χαριτωμένο εἶναι τὸ τελικὸ «ε» σὲ κάθε λέξη πὸν τελειώνει σὲ σύμφωνο. Στὴν Ἰταλικὴ γλῶσσα οἱ λέξεις τελειώνουν πάντα σὲ φωνήεντα, τονισμένα ἢ ἄτονα — γι αὐτὸ κι ἀκουστικὰ οἱ λέξεις πέφτουν στρογγυλές καὶ μουσικές, σὰν κομπολόι πὸν τοῦ κόπηκε ἡ κλωστή. Ὅταν λοιπὸν οἱ Ἰταλοὶ βρεθοῦν μπροστὰ σὲ λέξη ἄλλης γλώσσας πὸν τελειώνει σὲ σύμφωνο, λύνουν τὸ πρόβλημα μὲ τρεῖς τρόπους: τελειώνουν τὴ λέξη σὲ φωνήεν, προσθέτοντας ἓνα «ε». Τὸ τράμ ἐδῶ τὸ λένε «τράμε». Ἡ δάξουν τὰ δυνατὰ τους νὰ μὴ προσθέσουν τὸ ἀνύπαρκτο αὐτὸ «ε», πολλαπλασιάζοντας στὴν προσπάθειά τους τὸ τελικὸ σύμφωνο, πὸν ὕστερα τὸ κόβουν ἀπότομα. Ἡ, ἀπλούστατα, παραλείπουν τὸ δύσκολο τελικὸ σύμφωνο. Ἐτσι στὰ κείμενα τῆς Καλαβρίας, ὁ «γιός» γίνεται «γιόσε» ὁ διάβολος, «διάβολοσε» ἢ «διάβολο» «τὶ κάμεισε» σημαίνει φυσικὰ «τὶ κάμεις» καὶ ἡ αἰτιατικὴ τῆς κεφαλῆς γίνεται «τὴ γκεφαλήνε». Ἄν ἐξαιρέσουμε αὐτὸ, τὸ ἰδίωμα τῆς Κάτω Ἰταλίας βρίσκεται πὸ κοντὰ στὴν Κυπριακὴν διάλεκτο («σπίτιν του» κλπ.) — ἀκουστικὰ πάντα.

Στὸ περιεχόμενο, τὸ ὕλικὸ παρουσιάζει ἀνυπολόγιστο ἐνδιαφέρον. Ὑπάρχουν καὶ δῶ δοξασίες γιὰ τὶς «ἀνεράδες» καθὼς καὶ στὴν Ἑλλάδα, μῦθοι τοῦ Αἰσώπου, ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ παραμύθια. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι παραλλαγές ἄλλων, γνωστῶν παραμυθιῶν. Μιὰ συγκριτικὴ μελέτη μὲ ἄλλες παραλλαγές — ξεχωριστὰ σλαβικὰς — θὰ κατόρθωνε ἴσως ν' ἀποδείξει τὴν ἑλληνικὴ ἀρχικὴ πηγὴ τους· ὅπως τὸ παραμῦθι «ὁ διάβολο τσὲ οἱ διχατέρε τοῦ πσκατούρι» (τοῦ ψαρᾶ) — σελ. 480 —, καὶ «Οἱ τρεῖσε γυναικесе τοῦ Μάγου» — σελ. 121 —, πὸν εἶναι οἱ παραλλαγές τοῦ «Τρισκατάρατου» πὸν ἔχει δημοσιεύσει ὁ Καμπούρογλου. Φυσικὰ ὑπάρχουν καὶ οἱ παραλλαγές τῶν κλασικῶν παραμυθιῶν, τοῦ Κοντορεθυθούλη — σελ. 184 —, τῆς Χιονάτης, — σελ. 208 —, ὡραιότατη παραλλαγή πὸν ἴσως νὰ εἶναι πὸ παλιὰ ἀπὸ ἄλλες, ὅπου στὴ θέση τῆς μητριάς εἶναι ὁ θεῖος ὁ παπᾶς, καὶ οἱ νάνοι δὲν εἶναι ἐφτά ἀλλὰ δεκατέσσερεις καὶ ὄχι νάνοι. Μεγάλο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ τὸ παραμῦθι «ἡ ρετζινόντα τσ' ὁ δράκοσε» (ἡ βασιλοπούλα καὶ ὁ Δράκος) — σελ. 99 —, μὲ στοιχεῖα

μυθολογικά (τὴ ζώνη, πὺ μόλις τὴ ζωστει ὁ νέος γίνεται ἀνίκητος), καὶ πὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ μικρότερα παραμύθια καὶ τὸ θρύλο τοῦ "Ἀη Γιώργη μαζί! Τὸ παραμῦθι αὐτὸ ἀξίζει νὰ προσεχτεῖ ξεχωριστὰ γιὰ τὰ χριστιανικὰ καὶ παγανιστικὰ στοιχεῖα πὺ μπλέκονται μαζί ὡς τὸ τέλος, ὅπου κι αὐτὸς ὁ θρύλος τοῦ "Ἀη Γιώργη παίρνει τέλος παραμυθιοῦ: ὁ νέος πὺ σκοτώνει τὸ δράκο, ὕστερα ἀπὸ ἄλλες περιπέτειες, παντρεύεται τέλος τὴν ὡραία βασιλοπούλα. Στὸ βιβλίον ὑπάρχει καὶ ἄλλη παραλλαγή τοῦ παραμυθιοῦ αὐτοῦ.

Ἐνα ἄλλο σημεῖον ἐνδιαφέρον εἶναι τοῦτο: σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ ἔχει εἰσχωρήσει τὸ πνεῦμα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, πὺ ὅμως συνταιριάζεται μὲ πολὺ περιεργό τρόπο μὲ τὰ ἑλληνικὰ στοιχεῖα. Παρουσιάζουμε στὴν ἑλληνικὴ ἀπόδοση τὸ παραμῦθι τοῦ χωριοῦ Ροκούντι «Ὁ Πίντζι Σπάντζι». Στὸ παραμῦθι αὐτὸ ἡ γλῶσσα εἶναι ἑλληνικὴ, τὸ πνεῦμα, τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἡ οὐσία μένει κι αὐτὴ ἑλληνικὴ. Ἐχει ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον.

Ο ΠΙΝΤΖΙ ΣΠΑΝΤΖΙ

Ὁ Πίντζι Σπάντζι εἶταν στρατιώτης, πὺ ὄλο ἔπαιζε κι ὄλο ἔχανε. Μιὰ μέρα τόσο εἶτανε φουρισμένος, πὺ «ἔκραξε τὸν διάβολο νὰ τοῦ πουλήσει τὴ σπαχὴ» (τὴν ψυχὴ) του. Ἐκεῖνος τοῦ φανερώθηκε. Σὰν ὁ Πίντζι Σπάντζι τὸν εἶδε, ῥίχτηκε νὰ τοῦ κόψει τὸ κεφάλι. «Πῶς», ἀποκρίθηκε ὁ διάβολος, «ἐσὺ μὲ ἔκραξεσε, καὶ ἄρτι θέλεις νὰ μὲ σφάξεις;» — «Σὺ λοιπὸν εἶσαι ὁ διάβολος V;» — «Μὰ ναί, ἐκεῖνος εἶμαι! Τὶ θές;» — «Θέλω νὰ σοῦ πουλήσω τὴν ψυχὴ μου μὰ σὰν παίζω θάχεις νὰ μὲ κάνεις νὰ κερδίζω πάντα». — «Καλά. Ἄς κάνουμε ὅμως τὸ χαρτί». Κι ἔτσι κάνανε.

2. «Τὸ λοιπὸν», εἶπε ὁ διάβολος, «ὅταν παίξεις, κάνε ἔτσι ἄνω κάτω ἀπ' τὸ τραπέζι: σὰ μὲ θεωρεῖς, παίξε γιὰ τὴν θά κερδίζεις· σὰ δὲ μὲ θεωρεῖς, μὴν παίξεις γιὰ τὴν θά χάνεις». Καὶ διάβη στὴ δουλειά του.

3. Ὁ Πίντζι Σπάντζι ἀρχίισε νὰ παίξει, κι ἔκανε καθὼς τοῦ εἶπε πεὶ ὁ διάβολος καὶ κέρδιζε πολλὰ λεφτά, τόσο πὺ πλούτισε. Σὰν πέρασε ὁ καιρὸς, γύρισε στὸ «σπίτι του», κι ἔκανε πολλὰ καλά. Καθὼς ἐτοῦτος καθότανε στὸ σπῆτι του, εἶρθε μιὰ χρονιὰ πείνας. Τότε ὁ Πίντζι Σπάντζι πῆγε σ' ἕνα χωριὸ κι ἄνοιξε μαγαζὶ. Σὰν ἔδινε νὰ τρῶνε οἱ πλούσιοι, ἔπαιρνε λεφτά· ἀπ' τοὺς φτωχοὺς δὲν ἔπαιρνε τίποτα.

4. Μιὰ μέρα πέραγε ἀπὸ κεῖ ὁ Χριστὸς μὲ τὸν Ἅγιον Πέτρο. «Ἐσὺ εἶσαι χαμένος», εἶπε ὁ Ἅγιος Πέτρος τοῦ Πίντζι Σπάντζι. «Ζήτα μιὰ «γκράτσια» (μιὰ χάρη) ἀπὸ τὸ Χριστό, ἀλλιῶς θὰ πᾶς στὴν Κόλαση». «Καλά. Θέλω νάχω μιὰ κερρασιά πὺ νάχει κερρασία σὲ κάθε ἐποχὴ κι ὅποιος ἀνεβαίνει νὰ μὴ μπορεῖ νὰ κατεβεῖ». Κι ὁ Ἅγιος Πέτρος: «Μιὰν ἄλλη». — «Θέλω δυὸ ρόπαλα, πὺ νὰ δέρνουνε ὅταν τοὺς λέω ἐγώ». Κι ὁ Ἅγιος Πέτρος: «Μιὰν ἄλλη». —

Θέλω ἕνα σκαμνί, πὺ ὅποιος κάθεται ἀπάνω νὰ μὴ μπορεῖ νὰ σηκωθεῖ πιά». — «Ἄλλη δὲν ἔχεις;», εἶπε ὁ ἅγιος Πέτρος. «Εἶσαι χαμένος!»

5. Σὰν ἔφτασε ἡ ὥρα νὰ πεθάνει ὁ Πίντζι Σπάντζι, πῆγε ὁ διάβολος καὶ τοῦ εἶπε: «Ἐὰ, πᾶμε!» — Πᾶμε!, ἀποκρίθηκε αὐτός. «Μὰ ἄντε νὰ φᾶς λίγα κερρασία». Ὁ διάβολος ἀνέβηκε στὴν κερρασιά. Τότε ὁ Πίντζι Σπάντζι ἔστειλε τὰ ρόπαλα καὶ δόσανε τοῦ διαβόλου ὅσο ξύλο μπορούσανε καὶ δὲν μπορούσανε!

6. Σὰν ὁ διάβολος ἔφτασε στὴν Κόλαση, πότερο πεθαμένος παρὰ ζωντανός, τοὺς εἶπε, τῶν ἄλλωνῶν διαβόλων, κεῖνο πὺ τοῦχε κάνει ὁ Πίντζι Σπάντζι. Ἦστε α πῆγε ἄλλος διάβολος: «Μπρός, πᾶμε, Πίντζι Σπάντζι!» — Καλά! Μὰ κάτσε μιὰ στιγμούλα». Κι ὁ διάβολος κάθησε στὸ σκαμνί καὶ δὲν μπορούσε νὰ σηκωθεῖ πιά. Ὁ Πίντζι Σπάντζι ἔστειλε τὰ ρόπαλα καὶ τοῦ δόσανε κι αὐτονοῦ ὅσο ξύλο μπορούσανε καὶ δὲν μπορούσανε. Ἐφυγε σξούζοντας καὶ τοῦτος ὁ διάβολος.

7. Σὰν εἶδανε ὅλοι οἱ διαβόλοι τὴν σκάρωση ὁ Πίντζι Σπάντζι σ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ, κανέναν τοὺς δὲν εἶθελε νὰ πάει νὰ τὸν φέρει στὴν Κόλαση. Σὰν ὁ Πίντζι Σπάντζι πέθανε, πῆγε μοναχὸς του καὶ χτύπησε τὴν πόρτα τῆς Κόλασης. «Ποιὸς εἶναι;», ρώτησαν ἀπὸ μέσα οἱ διαβόλοι. — «Ὁ Πίντζι Σπάντζι!» — «Τράβα στὴ δουλειά σου, δὲν ἔχει θέση γιὰ σένα!»

8. Βλέποντας ὁ Πίντζι Σπάντζι πὺ στὴν Κόλαση δὲν τὸν ἀφήνανε νὰ μπεῖ, πῆγε στὸν Παράδεισο καὶ φώναξε τοῦ ἁγίου Πέτρου νὰ τοῦ ἀνοίξει. — «Ποιὸς εἶσαι;» ρώτησε ἀπὸ μέσα ὁ ἅγιος Πέτρος. — «Ὁ Πίντζι Σπάντζι!» — «Τράβα! Σὺ δὲν ζήτησε ἀπὸ τὸ Χριστὸ τὴ χάρη». — «Μὰ ἄνοιξέ μου λιγάκι,

ἴσα—ἴσα πού νά μπορέσω νά τόνε δῶ ἀπό τή χαραμάδα, κι ὕστερα φεύγω». Καθὼς ὅμως ὁ ἅγιος Πέτρος ἀνοιξε, ὁ Πίντζι Σπάντζι πέταξε τὸ σαμνὸ καὶ θροιάστηκε πάνου του — κι ὁ ἅγιος Πέτρος δὲν μπόρεσε νά τὸν σηκώσει πιά, κι ἔτσι ἔμεινε στὸν Παράδεισο!

9. Σὰν τὸν εἶδε ὁ Χριστός, εἶπε τοῦ ἁγίου Πέτρου: «Γιατὶ δὲν εἶθελος νά τὸν ἀφήσεις τὸν Πίντζι Σπάντζι νά

μπεὶ στὸν Παράδεισο;» — «Γιατὶ ἔχει πουλημένη τὴν ψυχὴ του στὸ Διάβολο, κι ὕστερα ἀπὸ σᾶς (στὸν πληθυντικό, ὅπως συνειθίζουν οἱ Καθολικοί), δὲν ζήτησε τὴ χάρη τοῦ Παραδείσου!» — «Ἄφησέ τον. Αὐτὸς στ' ἀλήθεια ἔχει πουλήσει τὴν ψυχὴ του στὸ διάβολο, ἀλλὰ γιὰ νά κάνει καλὸ στοὺς φτωχοὺς!»

Αὐτὸ εἶναι τὸ παραμῦθι. Μεγάλη σημασία ἔχει ἡ ἐλευθερία στὴν ἐρμηνεία πού κάνει ὁ Χριστός: «ἀλήθεια εἶναι πὼς πούλησε τὴν ψυχὴ του στὸ διάβολο, ἀλλὰ γιὰ νά κάνει καλὸ στοὺς φτωχοὺς!» Ὁ τύπος παίζει τὸ μεγαλύτερο ρόλο γιὰ τὴ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Ἐδῶ ὅμως, σ' αὐτὸ τὸ παραμῦθι, Χριστιανισμὸς εἶναι οὐσία — σημάδι γνήσιο τῆς ἐλληνικότητάς του, πότερο κι ἀπὸ τὴ γλῶσσα ἀκόμα. Τώρα ποιᾶς ἐλληνικότητος: τῆς ἐποχῆς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας ἢ τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλλάδας, δὲν ἔχει σημασία. Θὰ ποῦμε ἀπλᾶ: τῆς Ἑλλάδας. Τὸνομα αὐτό, πότερο κι ἀπὸ περιοχὴ, εἶναι πνευματικὸ ὄροσημο.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΔΑΛΜΑΤΗ

ΣΗΜ.: Ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς ὑπάρχουν οἱ ἐργασίες τῶν Σ. Γ. Καψωμένου, Στ. Καρατζᾶ, Α. Γ. Τσομπανάκη γιὰ τὴν ἐλληνικὴ διάλεκτο τῆς Κάτω Ἰταλίας.